

KÖPFLER BALÁZS | történész-muzeológus
Magyar Nemzeti Múzeum, Központi Adattár
kopfler.balazs@mnm.hu

Friedrich István miniszterelnök szerepe Cinkota történetében

ABSZTRAKT | A tanulmány bemutatja, hogy Friedrich István – aki 1919 augusztusa és novembere között Magyarország miniszterelnöke, majd a Horthy-korszak egyik meghatározó ellenzéki politikusa volt – milyen szerepet játszott a Budapest melletti Cinkota nagyközség életében. A téma feldolgozását a helytörténeti források és a szakirodalom mellett (Cinkota képviselőtestületi üléseinek jegyzőkönyvei, Lantos Antal munkái) a Friedrichre vonatkozó levéltári források és a település mindennapjait bemutató napi sajtó segítette.

Friedrich 1908-ban költözött Cinkotára ifjú feleségével, Asbóth Margittal. Rövidesen megalapította műhelyét. Vállalkozása gyors fejlődésnek indult. A közélet iránt mindig érdeklődő „self-made man” először újságot, majd sportegyesületet alapított. A községi képviselőtestületbe is beválasztották. 1914-ben a Függetlenségi Párt felkérte, hogy legyen a cinkotai választókerületi jelöltjük. A tanulmány bemutatja, milyen közéleti tapasztalatokat szerzett Friedrich, mielőtt nagypolitikai karrierje elindult volna, milyen kihívásokkal kellett szembenéznie egy dinamikus fejlődő, de sok problémával küzdő agglomerációs településen, és milyen szerepet játszott abban a tizenöt évben, míg ott élt a nagyközségben.

KULCSSZAVAK | Cinkota, Friedrich István, településfejlődés, vállalkozástörténet, közélet, lokálpatriotizmus, Budapest

BALÁZS KÖPFLER | historian, museologist
Hungarian National Museum, Central Database
kopfler.balazs@mnm.hu

The Role of Prime Minister István Friedrich in the History of Cinkota

ABSTRACT | The present study demonstrates the role played by István Friedrich, Prime Minister of Hungary between August and November 1919 and later one of the leading opposition politicians of the Horthy era, played in the life of the village of Cinkota near Budapest. In addition to local historical sources and theoretical literature (minutes of the sittings of Cinkota’s Council of Representatives and Antal Lantos’s works), the research draws on by archival sources on Friedrich and articles in the daily papers reporting on the everyday life of the settlement.

Friedrich moved to Cinkota with his young wife, Margitta Asbóth, in 1908. Soon, he set up a workshop and his business developed rapidly. Showing a keen interest in public life, the “self-made man” founded a newspaper and later a sports club. He was also elected to the municipal council. In 1914, the Party of Independence asked Friedrich to be their candidate for the Cinkota electoral district. The study discusses the experience Friedrich gained in public life before his political career started, the challenges he faced in a dynamic but troubled agglomeration, and the role he played in the fifteen years he resided in the settlement.

KEYWORDS | Cinkota, István Friedrich, settlement development, business history, public life, localism, Budapest

1919. augusztus 6-án egy csapat ellenforradalmár puccsot hajtott végre a Tanácsköztársaság után hatalomra került, Peidl Gyula vezette „szakszervezeti” kormány ellen. Vezetőik maguk közül a cinkotai Friedrich Istvánt léptették fel miniszterelnöknek, akinek a következő hónapokban kül- és belpolitikai kihívások sokaságával kellett megküzdenie.

Friedrich ekkor már több mint másfél évtizede lakott a főváros melletti nagyközségben, Cinkotán. A Magyarország egykori miniszterelnökének életútját bemutató írások mindeddig nem foglalkoztak azzal, hogy milyen szerepet játszott lakóhelyének életében – jelen cikk ezt a hiányosságot igyekszik pótolni.

Cinkota a századfordulót követően is dinamikusan fejlődött. Egyre több volt a beköltöző, és több új gyárat is alapítottak ebben az időszakban. Friedrich István egy volt a betelepülő, majd vállalkozásba kezdők közül. Miközben cége növekedésnek indult, bekapcsolódott a település életébe, és annak egyik meghatározó szereplője lett. Segítette a közműhálózat kiépülését, gyárában egyre több helyi munkásnak adott munkát; lapot, majd sportegyesületet alapított. Az itt szerzett kapcsolatai és tapasztalatai segítettek későbbi politikai karrierjét.

A tanulmány azt a közel másfél évtizedet szeretné bemutatni, amely mind a self-made man politikus, mind az agglomerációs település életében meghatározó volt.

Cinkota

A Rákos mentén található községet a környékbeli településekkel együtt 1951-ben csatolták Budapesthez a XVI. kerület részeként. Ekkorra már hosszú történelmi múlttal rendelkezett.

A településről az első írásos emlék 1259-ből maradt fenn, amikor IV. Béla más falvakkal együtt a Nyulak szigeti domonkos apácarendnek adományozta, amely jól jövedelmező birtokot alakított ki a területen.¹ Az oszmán uralom időszakában a környező települések elnéptelenedtek. Cinkota, bár lakosság száma megcsappant, továbbra is lakott maradt. 1606-ban a falut I. Rudolf király Beniczky Ferenc váci várkapitánynak adományozta. A község Buda 1683-as ostroma idején megsemmisült. A Beniczky család 1699-től kezdődően több hullámban telepítette be a felvidéki birtokairól toborzott „tót” (szlovák) jobbágyokat, akiknek többsége evangélikus vallású volt. Leginkább legeltető állattartással foglalkoztak. A 18. század elejétől a Csömör melletti területeken szőlősöket és gyümölcsösöket alakítottak ki. A cinkotai kastélyt az 1730-as években Beniczky Tamás építtette meg.² A település fejlődését Buda és Pest központi szerepének erősödése segítette. Egyrészt a növekvő népesség biztosította a cinkotai mezőgazdasági termények iránt a keresletet, másrészt Cinkota egy fontos országút mentén

1 FIAR–IZSÁK 1996, 151–166.

2 LANTOS 2009, 5–127.

feküdt, amely többek közt összekötötte Pestet Gödöllővel, Hatvannal és Egerrel. A növekedés a kiegyezéssel, majd Óbuda, Buda és Pest 1873-as egyesítésével folytatódott. A következő évtizedekben folyamatosan nőtt a betelepülők száma. 1881-ben Cinkotán 1329-an laktak (357 magyar, 27 német, 945 szlovák). 1900-ban már több mint 3122-en (2052 magyar, 116 német, 954 szlovák) éltek a nagyközségben.³ A településen több vallás képviselői éltek. 1900-ban 1471 fő katolikus, 1262 fő evangélikus, 177 fő református és 210 fő izraelita vallású volt. Az 1900-as évek elejére Cinkota gazdasági szerkezete is átalakult. A budapesti piacokra zöldségfélét, paradicsomot, paprikát, levezöldséget, apróbaromfit és feldolgozott tejtermékeket tudtak eladni.⁴ A főváros környezetében kibontakozó iparosodás is érezte hatását. Több kisebb-nagyobb gyár is létesült: a Fonalfestő és Fehéritő Gyár, Goldner János jéggyára, Heuffel Sándor Lámpaáru- és Cseppfolyós Gázgyára és egy téglagyár.⁵ A térség településeinek fejlődését az is segítette, hogy az 1870-es évektől elkezdtek megtervezni, majd megvalósítani a fővárost a környező településekkel összekötő kötöttpályás, vasúti közlekedést. A Keleti pályaudvartól Rákosfalva és Pusztaszent-Mihály érintésével Cinkotáig épült meg a vasúti pálya. A BHÉV-en (Budapesti Helyiérdekű Vasút) 1888. július 28-án indult meg a forgalom,⁶ és a következő évtizedekben az útvonalat meghosszabbították Gödöllőig. 1908-ban elkezdtek tervezni a vonal villamosítását.⁷

A kiegyezést követő évtizedekben az anyaközség környezete is rohamos átalakulásnak indult. Megkezdődött a területek felparcellázása, a házhelyek kimérése, majd új épületek építése. Tucatnyi új telep nőtt ki szinte a semmiből. Ehmann Viktor, a helyi Nagycicce vendéglő bérloje, majd rövidesen tulajdonosa elkezdte felvásárolni a településtől nyugatra, a Kerepesi úttól északra lévő mocsaras földeket, melyeket rövidesen feltöltetett, majd 100–150 négyszögöles telkeket méretett ki. Ehmann azért is mert belevágni ebbe a vállalkozásba, mert ekkor már érzékelhető volt a főváros dinamikus fejlődése, ami egyre több embert vonzott, akiknek olcsó és tartós lakhatási lehetőségre volt szükségük.⁸ Ez lett később az alapítójáról elnevezett Ehmann-telep.⁹

Ezzel egy időben indult el Cinkota és a későbbi Ehmann-telep között található terület betelepülése is. Itt nem lakónegyed, hanem üdülő-pihenőtelep jött létre. 1887-ben kezdték el

3 1872-től számított annak.

4 LANTOS 2011, 14–19.

5 Uo. 49, 89, 109.

6 Uo. 54–55. Bár Lantos szerint Cinkota „hatalmas lehetőséget” kapott az infrastrukturális fejlesztéssel, és „kedvező személy- és teherforgalmat” alakíthatott volna ki, az anyatelepülés nem tudott élni a lehetőséggel.

7 Uo. 124–125.

8 Uo. 48–49.

9 Az Ehmann-telep adta a későbbi Sashalom településrész magját, amely az első világháborút követően önállósodott.

„gründolni” a Mátyásföldi¹⁰ Nyaralótulajdonosok Egyesületét. A céljuk egy új nyaralótelep kialakítása volt a főváros határában. Tagjai száma gyorsan gyarapodott, pár hónapon belül már 65-en vállalták, hogy részt vesznek a telep létrehozásában. Cinkota mellett döntöttek, mert kellemes, ligetes környék, ahol volt patak és egy kisebb tó is. A telkeket a Beniczky-birtoktól vették meg, majd mérették ki. Az egyesület teljesen önálló, szuverén egységet hozott létre Cinkotán belül, önálló gazdálkodással és közigazgatással. A villanegyed nagyon jól járt a BHÉV-vel, teljes mértékben ki tudta azt használni.¹¹

A világháborút megelőzően a telepekkel együtt már 7600-an laktak Cinkotán, a többség az újonnan létesített községrészekben. A lakosság 91%-a magyarnak vallotta magát. 60% katolikus, 22% evangélikus, 10% református és 6% izraelita vallású volt.¹²

A századforduló után egy újabb terület parcellázása kezdődött meg a Mátyásföldi Nyaralótelep mellett. Ez lett később a Corvin-telep, amelyet rövidesen inkább Újmátyásföldnek hívtak.¹³ 1896-ban – a millennium alkalmából – a Mátyás király téren felállították a névadó uralkodó mellszobrát, Mátray László alkotását.

Friedrich István, a XVI. kerület „elfelejtett” híressége

A későbbi miniszterelnök a Pozsonymegyei Malackán született 1883. július 1-jén egy jómódú polgárcsaládban. A szülei német származásúak voltak, és Alsó-Ausztriából vándoroltak be Magyarországra az 1860-as években.¹⁴ Az édesapa, Friedrich János gyógyszerésze biztosította azt az anyagi háttérrel, melyből mindegyik gyermeküket taníttathatták. István elemi osztályait Malackán végezte el, majd a pozsonyi főreáliskolában folytatta tanulmányait. Részt vett az iskolai életben, tagja volt az önképzőkörnek, utolsó évben ő tanította be a táncot diáktársainak a ballagásra. 1901-től a Magyar Királyi József nádor Műegyetem gépészmérnök hallgatója lett. Tanulmányi eredményei átlagosak voltak. Sokkal inkább érdekelt a futball. Ezenkívül rengeteg időt töltött kávéházakban társaival, hogy közügyekről beszélgessenek.¹⁵

10 Mátyásföld a legenda szerint azért kapta a nevét, mert a 15. században Mátyás királynak ezen a területen volt a vadsparkja. A kutatások később inkább azt valószínűsítették, hogy ez a terület inkább csak vadászterülete lehetett az uralkodónak. VICZIÁN 2018.

11 LANTOS 2011, 56–57.

12 Uo. 102.

13 Uo. 88; LANTOS 2012, 38–39. Az itt letelepülők 1899. december 3-án Corvin-telep Egyesület néven létrehozták lakóegyesületüket. A telepet később inkább Újmátyásföldként emlegették. Ebből vagy e helyett alakult meg később az Újmátyásföldi Ház- és Telektulajdonosok Egyesülete.

14 Édesanyja, Wágner Erzsébet testvérei Bécsben dolgoztak mint földmérők (Simon István családfakutató tájékoztatása).

15 KÁDÁR 1920, 18.

1. kép. Friedrich István mint műegyetemi hallgató, a *Pesti Napló* Képes melléklete, 1937. március 28., 3

Jó játékosnak számított. Atletikus, magas (189 cm) termete kiválóan érvényesülhetett a meccseken. A Műegyetemi Atlétikai és Football Club (MAFC, 1903 előtt Műegyetemi Football Club, azaz MFC) labdarúgócsapatának tagja volt. Általában jobbszélső poszton mozgott.¹⁶ Másodéves korában nemzetközi meccsen is pályára léphetett a First Vienna Football Club elleni „revanche” mérkőzésen 1901 októberében. A végeredmény 2:1 lett a bécsiek javára.¹⁷ Friedrich 1903. október 11-én a válogatottban is játszhatott egy Ausztria elleni meccsen, melyen Magyarország 4:2-re kikapott.¹⁸ Többször előfordult, hogy a sportlapok dicsérték a teljesítményét.¹⁹

Egyetemi éve alatt megmutatta, hogy szervezőként is szeret szerepet vállalni aktuális közössége életében. 1901 novemberében az MFC egyik jegyzőjévé választották meg.²⁰ 1902-ben a MAFC főtítkára.²¹ 1904 októberétől a MAFC egyik alelnöke gróf Csáky István mellett.²² 1905-ben a MAFC egyik ifjúsági alelnöke és a „football szakosztály” elnöke.²³

Ekkoriban került be először egy országos jelentőségű szervezetbe: a MAFC őt delegálta a Magyar Labdarúgók Szövetségének tanácsába. 1903. március 26-án a Magyar Labdarúgók Szövetségének pénztárnokává választották.²⁴ 1904. február 10-én újraválasztották.²⁵ 1904. július 24-én viszont hirtelen lemondott a tisztségéről.²⁶

1904 márciusában, még egyetemistaként tett kísérletet először egy saját újság alapítására *Sporthíradó* néven. A lap, bár hat nagyobb sportegyesület is támogatta, igen rövid ideig működött, 1904 áprilisában már be is szüntették a kiadását.

16 *Sport-Világ*, 1903. március 27., 108.

17 *Sport-Világ*, 1901. október 27., 358.

18 *Sport-Világ*, 1912. november 3., 4.

19 „Friedrich, mint mindig úgy most is jó volt.” *Sport-Világ*, 1904. április 17., 139. „Mellette Friedrich erőteljes és lelkes játéka érdemel külön dicséretet.” *Sport-Világ*, 1904. június 5., 202–203.

20 Főiskolai sportélet. *Budapesti Hírlap*, 1901. november 7., 9.

21 *Sport-Világ*, 1902. október 26., 1–2; *Pesti Hírlap*, 1901. november 7., 15.

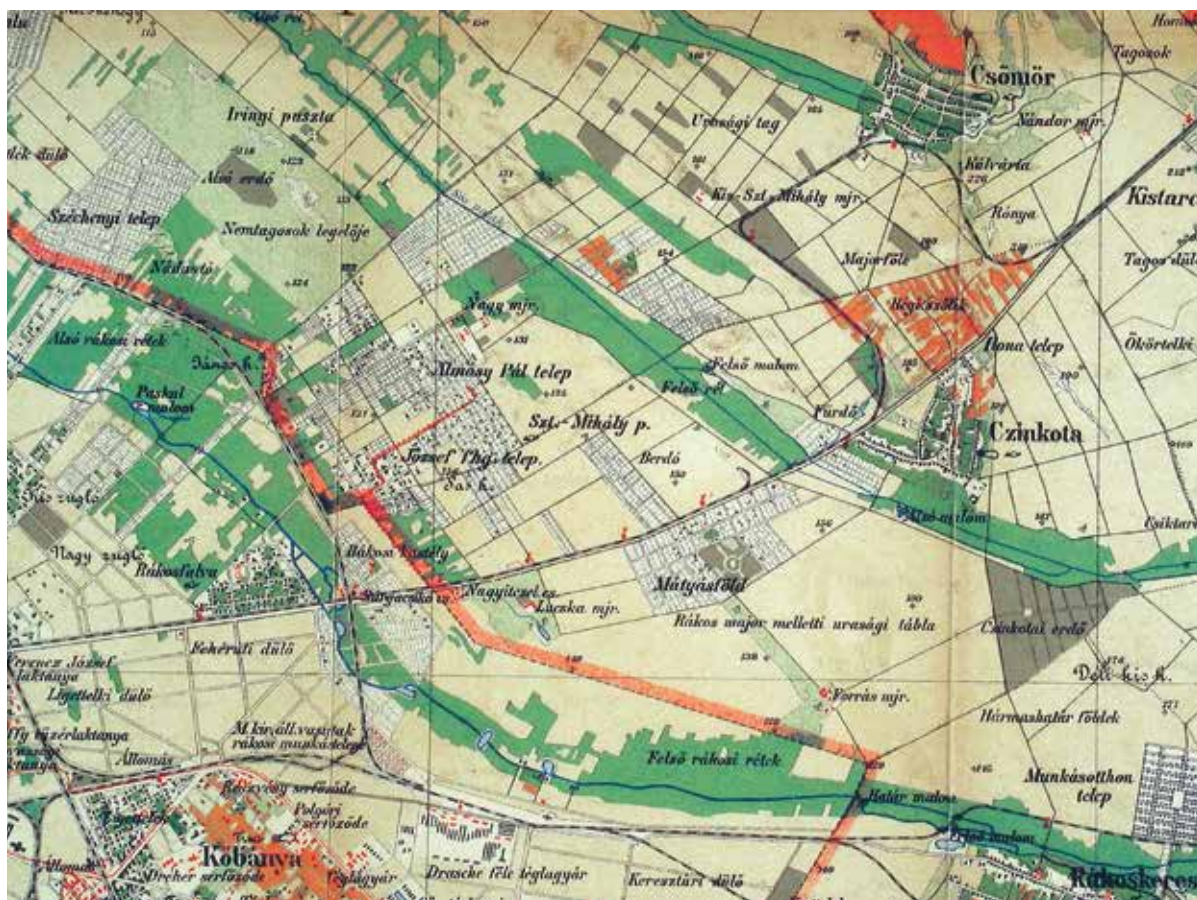
22 *Pesti Hírlap*, 1904. október 30., 9.

23 A *Nemzeti Sport* az évi első számának végén található a sportklubok tisztségviselői listája: *Nemzeti Sport*, 1905. január 1., 14.

24 *Sport-Világ*, 1903. március 29., 109. Ez volt az MLSZ harmadik rendes közgyűlése, melyet a Ferencvárosi Polgári Kör dísztermében tartottak. *Hazánk*, 1903. március 28., 9.

25 *Sport-Világ*, 1904. február 14., 56.

26 *Sport-Világ*, 1904. július 24., 260–261.

2. kép. Budapest keleti részének és szomszédos településeinek várostérképe (részlet), 1905 körül, Országos Széchényi Könyvtár, Térképtár, ltsz. TM 1102.

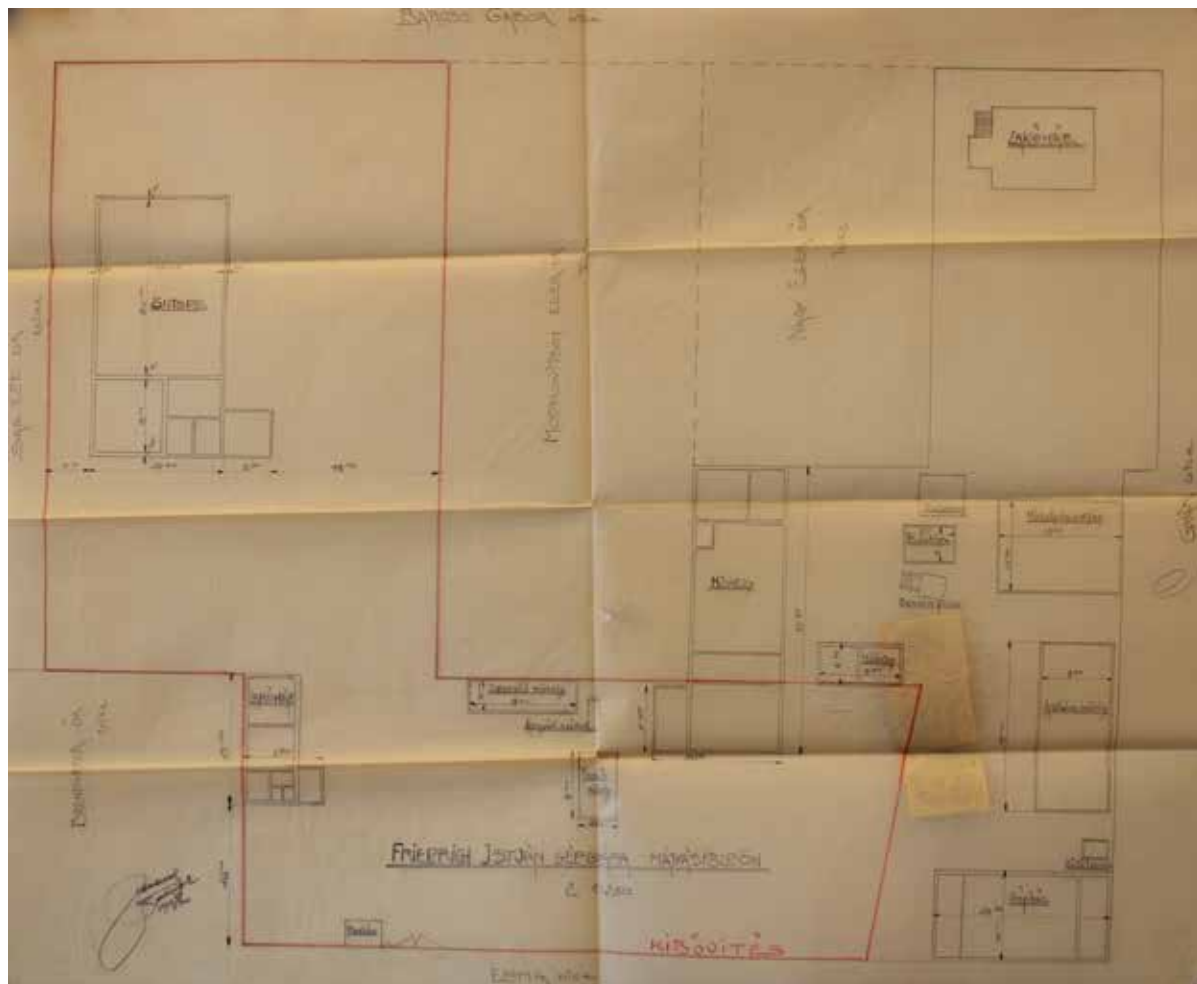
Friedrich gépészmérnöki oklevélének 1905. szeptember 29-i megszerzése²⁷ után tüzérönkéntes lett a hadseregben.²⁸ Szolgálati idejének letöltése után tartalékos tüzér hadnagyi kinevezést kapott.

1906. október 3-án feleségül vette Asbóth Margitot.²⁹ Hamarosan két gyermekük született, Gitta és Erzsébet. 1906–1907-ben Németországba utazott tapasztalatszerzésre, a charlottenburgi műegyetemre. Majd az *Allgemeine Elektrizitätswerke* (*Allgemeine Elektrizitätsgesellschaft*, a mai

27 Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, Levéltár, Oklevél könyv 2045–3908., 3498. számú oklevél.

28 NÁDAS 1928, 34.

29 *Pesti Hirlap*, 1906. szeptember 30., 13. Lásd még *Budapesti Hirlap*, 1906. szeptember 30., 9; *Magyarország*, 1906. október 2., 9.

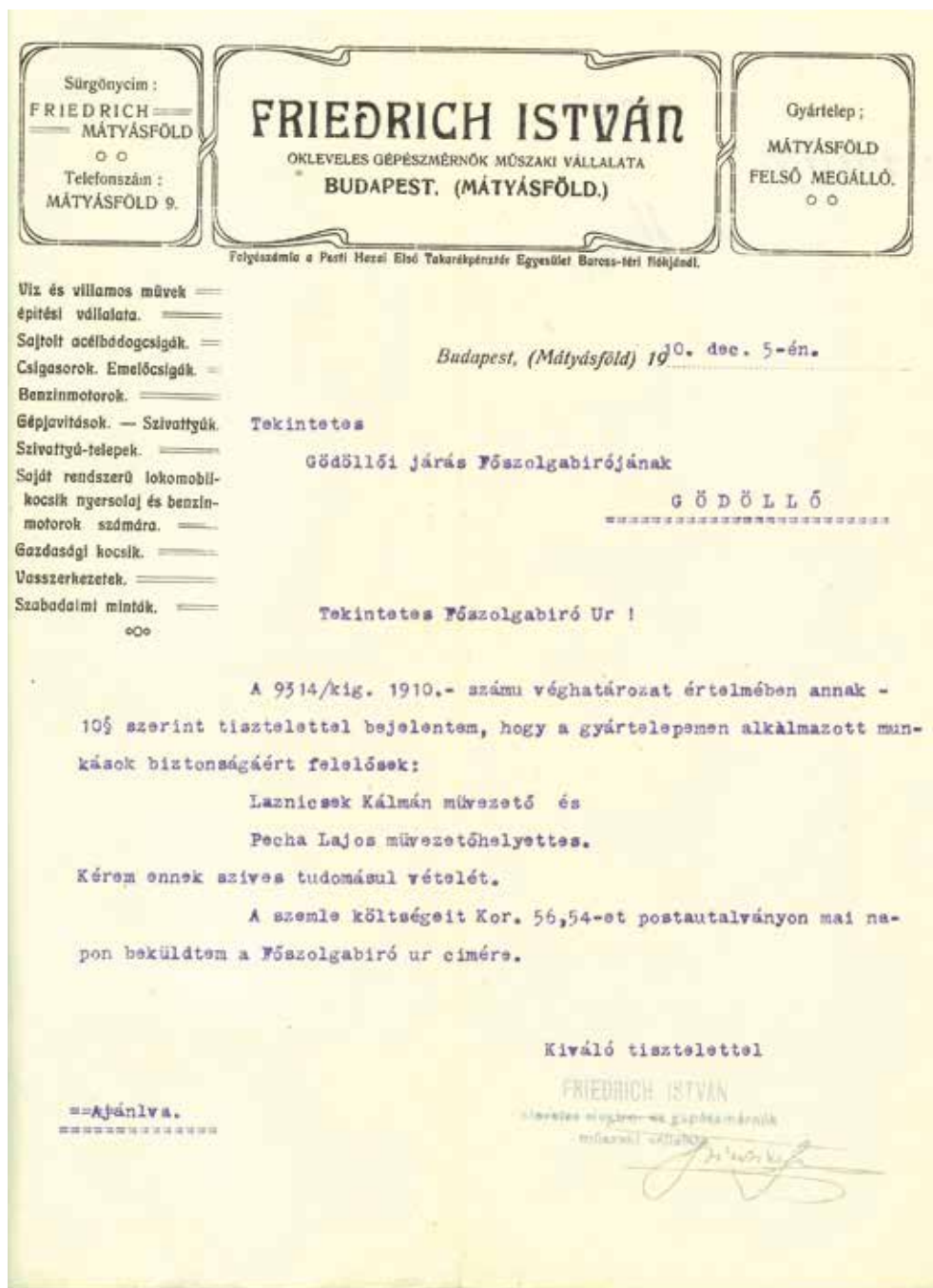

3. kép. Friedrich gyárának alaprajza, Magyar Nemzeti Levéltár Pest Vármegyei Levéltára, IV. 427.b. 2012/1919

AEG elődje) mérnökeként helyezkedett el. Később főmérnökké nevezték ki.³⁰ Hazatérte után a Ganz Villamos Rt.-nél kapott állást. Ennek igazgatója apósa, Asbóth Emil volt, aki hosszú külföldi tanulmányút után a műegyetemi gépszerkezettanszék tanára volt, majd katedráról való leköszönését követően lett az említett cég vezetője. Tagja volt az Országos Ipartanácsnak és a Mérnök Tanácsnak is, 1908-ban Ferenc József-renddel tüntették ki. Az Asbóth családdal való kapcsolata segíthette Friedrich fővárosi nexusának kiépítését. Ezt követően rövid ideig az Altenstein és Brant mérnökök gépgyáránál dolgozott.³¹

30 VIDOR 1921, 48–49.

31 *Félegyházi Közlöny*, 1908. április 12., 1.

4. kép. Friedrich válaszelevele a gödöllői járási főszolgabírónak (1910. december 5.), Magyar Nemzeti Levéltár Pest Vármegyei Levéltára, IV. 427.b. 2012/1919

Feleségével 1908-ban Cinkotára költöztek. A Baross Gábor utcában vásároltak egy telket. Ez a település Újmatyásföld elnevezésű részén volt, ahol sok polgárcsalád telepedett le ebben az időszakban. Friedrich 1908-ban alapította meg a műhelyét, mely külön szivattyúteleppel is rendelkezett. Vállalkozása gyorsan fejlődésnek indult, 1914-re már 100 munkást foglalkoztatott. Növekedését nagyban köszönhette a település mezőgazdasággal foglalkozó részének, mivel cége mezőgazdasági eszközöket gyártott és javított.³² A gyár fejlődése indokolhatta – nőhetett az elvégzendő adminisztratív feladatok mennyisége –, hogy 1908 decemberében már gépírókisasszonyt keresett.³³ Friedrich gyártulajdonosi viselkedéséről, munkásaihoz való viszonyáról kevés adat áll rendelkezésre. Takács István mesélte el – aki a Tanácsköztársaság idején autószerelő végzettséggel gépkocsivezető volt a Belügyi Népbiztosságnál –, hogy 1911-ben 13 évesen kezdett el dolgozni a későbbi miniszterelnök mátyásföldi gyárában mint autószerelő. 1913-ban Takács elmondása szerint Friedrich napi 10 órától 13 órára szeretne volna növelni a munkaidőt. Erre páran összeálltak, és hajnali öt helyett csak hét órára mentek be dolgozni. Erre a gyárvezetés és Friedrich felsorakoztatta őket, és a renitensnek tartott munkásokat felpofozták. Ezt követően Takácsék felbontották a szerződésüket.³⁴ Ebből a történetből inkább egy profit- és teljesítményorientált, a munkásai fizikai és lelkiállapotával kevésbé foglalkozó cégtulajdonos képe mutatkozik meg.³⁵

Két év után a gyára kinőtte eredeti telephelyét, ezért 1910. október 31-én Friedrich új engedélykérelmet adott be. Ebben részletesen leírta, hogy birtokában van egy áramfejlesztő telep, mely 2 darab „30-35 HP teljesítményű szívógáz motorból, az akkumulátor telepből és a kapcsolótáblából áll”, majd részletesen bemutatta ezeket az eszközeit, és arra is kitért, hogy a villamos telep „a Magyar Mérnök és Építész Egyesület idevágó szabályainak figyelembevételével létesült”. Emellett volt egy vasbeton alapra épült raktára egy 1 méter mélységbe épített benzinpincével, továbbá egy 10 méter magas „vasvázás víztorony”, mely 80 hektoliter víz tárolására volt alkalmas, végül egy próbahelyiség és egy műhelyépület, melyben a cég irodái is elhelyezést kaptak. Részletesen felsorolta, hogy milyen eszközökkel rendelkezik a gyár. Kérvényében egy új műhely építésére is kitért, mely 3 helyiségből állt, egy irodából, egy szerszámműhelyből és egy szerelési csarnokból.³⁶ A beadott kérvény alapján a gödöllői járás főszolgabírója helyszíni szemlét rendelt el november 24-re, melyre az iparfelügyelővel együtt minden környékbeli meg-

32 NÁDAS 1928, 34.

33 *Pesti Hírlap*, 1908. december 30., 31. Az álláshirdetésben kikötötte, hogy „csakis keresztény, feltétlenül tisztességes, jó házból való” jelentkezőket vár.

34 *Autó-Motor*, 1969. március 21., 3–4.

35 Ez abból a szempontból volt érdekes, hogy a világháború utolsó éveiben baloldali mozgalmakkal került kapcsolatba, és egy baloldali, szociálisan érzékeny, társadalmi reformokat képviselő csoportot is szervezett.

36 Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára (a továbbiakban MNL PML) IV. 427.b Gödöllői járás főszolgabírói iratai. 2012/1919. Műszaki leírás. 1–3.

hívót kapott.³⁷ A november 8-i határozatában a tűzrendészeti felügyelőt is meghívta az ellenőrzésre.³⁸ A szemlén megjelentek Friedrich szomszédjai, Modrovich Elek és Nagy Elek is. A véghatározatot november 30-án állította ki Decsy főszolgabíró. Ebben egyrészt előírta, hogy a műhelyek ajtajai kifelé nyíljanak. A szellőzést is biztosítani kellett. Ezenkívül azt is belefoglalta a főszolgabíró, hogy a magasfeszültségű vezeték javítását csak teljes feszültségmentesítés mellett lehet végezni. Felhívták a tulajdonos figyelmét, hogy nevezze meg, kik felelősek a telepen dolgozók biztonságáért. Decsy József főszolgabíró végül megadta a létesítési engedélyt, miután sem Heinrich György járási tűzrendészeti felügyelő, sem más jelenlévő nem emelt kifogást.³⁹ Friedrich december 5-én tájékoztatta a főszolgabírót, hogy postautalványon elküldte neki a szemle költségeit. Majd hiánypótlásként bejelentette, hogy a művezető és helyettese felelős a telepen alkalmazott munkások biztonságáért.⁴⁰

Az ezt követő években cége szépen fejlődött. Annyira, hogy 1918 végén újra igény merült fel a bővítésre. Friedriché mellett más gyárak is létesültek a település környékén. A Magyar Általános Gépgyár – melybe a Skoda Művek is bevásárolta magát – 1916 januárjában elhatározta, hogy 70 holdon 1200 munkást foglalkoztató üzemet építtet fel Mátyásföld és a Rákospatak közé. Az erről beszámoló cikk is előrevetítette, hogy ez komoly változással fog jární a község számára, munkás- és tisztviselőcsaládok lakásokat keresnek majd a környéken. Ezenfelül ez „új munkaalkalom [helyi] szakmunkásoknak”. Azt is várták, hogy megnő az igény egy új iskolára.⁴¹ A márciusi képviselőtestületi ülésen tárgyaltak arról, hogy az épülő

5. kép. A Mátyásföldi Gépgyár munkásainak csoportképe 1913-ból, *Autó-Motor* 1969/3, 3

37 MNL PML IV. 427.b. 2012/1919. Gödöllői járás főszolgabírójának 1910. október 8-i határozata.

38 MNL PML IV. 427.b. 2012/1919. Gödöllői járás főszolgabírójának 1910. november 8-i határozata.

39 MNL PML IV. 427.b. 2012/1919. 1910. december 1-i véghatározat.

40 MNL PML IV. 427.b. 2012/1919. Friedrich István 1910. december 5-i levele.

41 *Cinkota környéke*, 1916. január 20., 2. A cikk szerzője ezenfelül kitért az esetleges negatív hatásokra is. Ez szerint veszélyeztetni fogja az anyaközség földműves jellegét, és „füstfelhőbe fogja burkolni az ország egyik legszebb nyaralótelepét”. Ezért sok villát eladnak majd. Végül megállapította, hogy Cinkotából ugyanúgy a főváros ipari elővárosa lesz, mint Újpestből.

repülőgépgyárhoz a cég megelőlegezi az útépités összegét (8500 koronára becsülték), melyet a község esetlegesen közmunkában fizetne vissza.⁴² 1917 elején már új gyártelep építéséről szóltak a hírek. A hadvezetőség a Fokker típusú repülőgéphez rendelt tőlük motorokat.⁴³ A környék iparosodásával szemben nem szűntek meg a kritikus hangok. Ezt erősítette, hogy 1917 folyamán a Roessman és Kühnemann vállalat és a Schlick–Nicholson cég is gyárépítésbe kezdett Mátyásföld mellett.⁴⁴

A cinkotai közvilágítás kálváriája

A 20. század elején egyre több kisebb településen is felmerült az igény, hogy megtörjék az éjszakai sötétség uralmát. Először a gazdagabb mátyásföldi üdülőtelepnél merült fel a közvilágítás és az ehhez kapcsolódó villamoshálózat kiépítésének ötlete. Erre pályázatot írtak ki, amelyre a környékre települt Friedrich István is beadta ajánlatát. Ebből azonban kisebb-fajta botrány kerekedett 1908-ban. A *Rákos vidéke* tudósítása szerint Friedrich mint még az Altenstein és Brant alkalmazottja tett ajánlatot. Miután kilépett a cégtől és önállósította magát, új feltételekkel szeretne volna megnyerni a nyaralótulajdonosok egyesületének támogatását, akik rendkívüli közgyűlésen hozzájárultak a szerződéskötéshez. Ezt követően Friedrich megtagadta az aláírást azzal az indokkal, hogy Mátyásföld Cinkotához tartozik, így külön nem köthetnek szerződést. Ezenfelül olyan hírek terjedtek, hogy Cinkota a Ganz társasággal szeretne megegyezni.⁴⁵ Fölmerülhet, hogy Friedrich esetleg azért hátrált ki az üzletből, mert a Ganz Villamossági Rt. igazgatója az apósa volt, de elképzelhető, hogy inkább a feladat komolysága és a költséges munka nagysága rettentette el, és élt a lehetőséggel, amikor talált egy kibúvót. Viszont a közvilágítás kérdését az egész településen rendezni kellett, ezért a cinkotai képviselőtestület is elkezdett foglalkozni az ügygel, miután úgy ítélték meg, hogy a telepek önállóan nem tudják megoldani a kérdést.

1911-ben a cinkotai képviselőtestület napirendre vette az ügyet, amelyhez ekkor már a vízvezeték-hálózat kiépítését is hozzáillesztették. Két pályázó jelentkezett: Friedrich István és a Phoebus⁴⁶ Villamos Vállalat.⁴⁷ Az április 11-i képviselőtestületi ülésen ismertették

42 *Cinkota környéke*, 1916. március 10., 2.

43 *Rákos és Cinkota környéke*, 1917. február 1., 3.

44 *Nép*, 1917. december 23., 3.

45 *Rákos Vidéke*, 1908. november 8., 3.

46 A cég nevét többféleképpen írták a korszakban. A tanulmányban egységesen Phoebusként szerepel.

47 Friedrich és cégének ekkori anyagi helyzetéről nincs pontos adat, viszont a Phoebus Villamos Vállalatok Rt.-jének beszámolóját 1910-re közzétették a Mihók-féle magyar *Compass*ban. Itt többek közt szerepel, hogy a cég Budapesten kívül nyolc telephellyel rendelkezik, alaptőkéje 2 000 000 K, és folyó évben megkezdte a

Friedrich ajánlatát, mely szerint vállalja a település Országút – Csömöri út – Dietrich út – Szilas-patak által határolt területének villamos- és vízvezeték-hálózatának telepítését és a közvilágítás kialakítását, és kötelezi magát, hogy betartja a biztonsági szabályokat. A pályázatát kiegészítette még azzal, hogy a közvilágításért nem számol fel díjat, és tűzcsapokat is elhelyez. Pillér György képviselő hozzátette, hogy külön kellene választani a villamos- és a vízhálózat kiépítését. Mivel a Phoebus csak jelezte részvételi szándékát, konkrét ajánlat megkötésére kérték fel.⁴⁸ A lassú előrehaladás miatt a képviselők július 2-án arról határoztak, hogy kiküldenek egy bizottságot, hogy felmérje a község villanyvilágítással való ellátottságának az állapotát.⁴⁹ Az ügy augusztus 3-án került újból a testület elé. Azt kérték, hogy Friedrich mutassa be engedélyeit a beruházásra, mivel a Phoebusnak csak özvegy Berzeviczy Gáborné Batthyány Ilona grófné kastélyáig volt felhatalmazása hálózatfejlesztésre.⁵⁰ Augusztus 29-én Friedrich bemutatta engedélyeit és terveit; a Phoebus ennek ekkor még nem tett eleget.⁵¹ Október 25-én a testület újra tárgyalta az ügyet. Friedrich újra felmutatta az engedélyt a villanytelep felállítására és a közvilágítás kiépítésére. Két probléma merült fel: egyrészt a napirenden nem szerepelt a villanyvilágítási pályázatról való szavazás, ezért a jegyző szerint új közgyűlést kellene e célból összehívni. A képviselők végül megszavazták, hogy ezen az ülésen mégis tárgyalják az ügyet. A másik nehézséget az jelentette, hogy Friedrichnek már volt egy villanytelepe, mely a település egy részét (Újmátyásföld egy részét) már ellátta árammal, ezért Ádámffy V. Pál szeretne volna, ha kiveszik a pályázatból Friedrich területét. Pillér György ellenezte ezt, szerinte az egész településre kell vonatkoznia a kiírásnak. Véghatározatban végül Ádámffy javaslatát fogadták el, így Mátyásföld kikerült a pályázati felhívásból.⁵² November 7-én határoztak arról, hogy december 15-én versenytárgyalásokat tartanak, melynek kiírása: Mátyásföld kivételével Cinkota közvilágításának kiépítése, elektromos árammal való ellátása 50 évig, viszont ez nem terjed ki a villamosvasutak és más közlekedési eszközök áramellátásának biztosítására. Ezenfelül a technikai feltételeknél kitértek arra is, hogy a település utcáit, közttereit 130 db (80 db „féléjjeli”, 50 db „éjjeli”) izzós lámpával kell felszerelni, melyek égési ideje legalább 3500 óra. Kitértek továbbá arra is, hogy csak hazai anyagokat és alkatrészeket használhat fel a beruházó.⁵³

Vác–Budapest–Gödöllő helyiérdekű villamos vasutak és Budapest közelében egy központi villamosáramfejlesztő telep építését. DR. GALÁNTAI NAGY 1910, 756.

48 Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban BFL) V. 704.a 3. kötet. 154–155.

49 Uo. 175.

50 BFL V. 704.a 4. kötet. 4.

51 Uo. 5.

52 BFL V. 704.a 4. kötet. 17–18; LANTOS 2011, 144.

53 BFL V. 704.a 4. kötet. 20–21.

A testület több hónappal később foglalkozott újra a kérdéssel. 1912. május 2-án megállapították, hogy csak egy ajánlat érkezett be, a Phoebus Rt.-től.⁵⁴ Közben a Magyar Siemens Schuckert Művek Villamossági Rt. kérelmezte a községnél, hogy halasszák el a versenytárgyalást. Ezzel újra többszereplőssé vált volna a verseny.⁵⁵ Friedrich az 1912. október 15-i képviselőtestületi ülésen nyilatkozatot mutatott be. Ezt jegyzőkönyvbe vették. Eszerint a község a versenytárgyaláson a Phoebus Rt.-vel köthet szerződést, és Friedrich kijelentette, hogy semmilyen kára nem keletkezett emiatt, minden esetleges ilyen igényéről lemondott.⁵⁶

Később a Phoebus nem teljesítette a világítás kiépítését. Többek közt azért, mert 1913-ra komolyabb pénzügyi probléma alakult ki a vállalatnál, és 1914 elején konszolidálni kellett a céget.⁵⁷ A részvénytársaság helyzete később rendeződött.⁵⁸ 1916 márciusában Cinkota közgyűlése újra felszólította a Phoebust, hogy fejezze be a közvilágítás kiépítését. A cég a világháborúra hivatkozva közölte, hogy ennek nem tud eleget tenni. A képviselők bizottságot küldtek ki, hogy egyeztetéseket folytasson az ügyben.⁵⁹ A Barabás Béla vezette küldöttség csak Újmátyásföld ügyében ért el kisebb sikert. A cég ígéretet tett arra, hogy az egyesületnek adott lámpákat felszereli és azokat árammal fogja ellátni.⁶⁰ 1916 végére továbbra sem sikerült megegyezni a céggel. Sőt, novembertől 50%-kal megemelte az áram árát arra hivatkozva, hogy a szén 40%-kal, a munkabérek költsége pedig 100%-kal nőtt.⁶¹ Ezt azzal fokozták, hogy november 18-tól csak délután 4 és este 10 között szolgáltatnak áramot mind magán-, mind közfogyasztásra.⁶²

A századfordulón a villanyhálózat fejlesztése mellett a vízhálózat kiépítése is terítékre került. A képviselőtestület 1910–1911-ben kezdett ezzel foglalkozni. Friedrich István már korábban is érdeklődött a projekt iránt. 1908-ban megvette a Tuskulanum Házépítő Szövetkezet⁶³ szivattyútelepét és csővezetékét annak csődtömeggondnokától. A telepen építette ki gépgyárát, miután engedélyt kapott vízmű és gépműhely létesítésére. Ezt követően elkezdte a vízhálózat kiépítését, amire a telektulajdonosok adtak engedélyt, mivel ekkor még az utcák nagy része is magántulajdonban volt. Ezt a csőfektetést a község tudomásul

54 Uo. 56.

55 *Rákos Vidéke*, 1912. május 5., 5.

56 BFL V. 704.a 4. kötet. 51.

57 *Magyarország*, 1914. január 15., 22.

58 *Magyarország*, 1914. június 23., 4.

59 *Cinkota és környéke*, 1916. március 10., 2.

60 *Cinkota és környéke*, 1916. április 20., 2. A fejleményekről tájékoztató cikk nyitómondata érzékletesen írta le a helyzetet: „Cinkota község harcban áll a Phöbus villamosvállalattal.”

61 *Rákos és Cinkota környéke*, 1916. november 10., 3.

62 *Rákos és Cinkota környéke*, 1916. november 20., 3.

63 A szövetkezetet a későbbi Újmátyásföld területén hozták létre szintén parcellázási céllal a századfordulón, de csődbe jutott, ezt követően beolvadt a Corvin-telepbe.

vette és támogatta.⁶⁴ 1913 szeptemberében a cinkotai képviselőtestület megszavazta, hogy a községhez és az iskolák udvarán lévő kutakat szivattyúval kell ellátni. A kivitelezésre Friedrich ajánlatát fogadták el.⁶⁵ A 20. század elején Cinkota lakóépületeinek 40%-ában volt vízvezeték-hálózat.⁶⁶

6. kép. Friedrich gyárának reklámja saját újságjában, *Cinkota és környéke*, 1915. december 10., 4

Friedrich „alapítványai”

Ipari vállalkozása mellett 1910-ben Friedrich István lapot alapított *Cinkota és környéke* néven. Az újság a Cinkotai Kerület Függetlenségi Pártjának, majd a Cinkotai Függetlenségi és 48-as Pártnak a hivatalos közlönye volt.⁶⁷ A későbbiekben kétszer is nevet változtatott, 1916-tól *Rákos és Cinkota Környékének*, 1917-től *Népnek* hívták. A lap vezércikkeiben általában országos ügyekkel és történetekkel foglalkozott. A középső oldalakon különböző helyi hírekről, rendezvényekről és szervezetek gyűléseiről tudósítottak. Ezenkívül beszámoltak a környékbeli települések legfontosabb eseményeiről. A hátsó oldalon kaptak helyet a – döntően helyi – hirdetések és a Friedrich család malackai gyógyszerárának reklámja is.⁶⁸ A cinkotai képviselőtestület 1911. április 11-én évi 200 koronát szavazott meg, hogy az újságban rendszeresen

7. kép. A *Cinkota és környéke* fejléce, 1915. december 24., 1

64 LANTOS 2012, 41.

65 LANTOS 2011, 163.

66 FARKAS 2013, 104.

67 LANTOS 2011, 137. A pártkörnek Friedrich is tagja volt. A lap munkatársai közé tartozott Vajdady Lehel, aki a titkári posztot töltötte be. *Rákos és Cinkota környéke*, 1916. november 10., 3.

68 BENEDEK 2002, 15.

közölgék a község hivatalos rendeleteit és hirdetőményeit.⁶⁹ A lap főszerkesztője 1917. július 20-ig Barabás Béla volt.⁷⁰ A felelős szerkesztő posztját Friedrich maga töltötte be, leszámítva az 1916. január 10. és 1917. szeptember 20. közötti időszakot, amikor a tisztséget Hoffmann Károlynak adta át. A sajtóterméket a Világosság nyomdában nyomták.⁷¹ A lap a *Népre* történő címváltozás után a hivatalos pártközlöny helyett a „politikai hetilap” alcímet vette fel. A lap utolsó száma 1918. október 24-én jelent meg.⁷² Az újság megszűnésében közrejátszott a fokozódó papírhány és a laptulajdonos politikai elfoglaltsága. Friedrich a lap segítségével megerősíthette pozícióját a helyi függetlenségi pártkörben. Ez lehetőséget teremtett számára, hogy a pártvezetés felé is kapcsolatokat építsen ki. A mátyásföldi Barabás Bélának köszönhetően bekerült az országos pártkörbe is mint kültag.

Szerette volna fejleszteni a település sportéletét, ennek jegyében 1911 nyarán megalapította a Cinkota-Mátyásföld Sport Klubot. A *Nemzeti Sport* ősszel méltatta az új egyesület megalapítását. Arról számolt be, hogy az új csapat több szép mérkőzést játszott nagy közönség előtt. A labdarúgó mellett létrehoztak egy teniszszakosztályt is. A klub nyilatkozata szerint azt tervezték, hogy a klub az „MLSZ-be is belép, játékosait igazoltatni fogja, de bajnokságért játszani nem fog”.⁷³ 1913. május elején a klub csapata a MAFC-cal is összechapott, de 2:0-ás vereséget szenvedtek.⁷⁴ Friedrich 1918 őszeig vezette az egyesületet.

Friedrich mint cinkotai képviselő

Friedrichet 1912 novemberében községi képviselővé választották, 122 szavazatot kapott.⁷⁵ Rendszeresen részt vett a községi képviselőtestületi üléseken, több javaslatot is tett, többek között a BHÉV állomások áthelyezésére és további kocsmáztatási engedélyek kiadásának felfüggesztésére. A képviselőtestületben Friedrich képviselte szűkebb páttriája érdekeit. 1914. április 4-én felvetette, hogy a BHÉV megállóhelyei Mátyásföld alsó és felső kivételével mind baloldalt vannak kiépítve. Szerinte ezt egységesíteni kellene, mert balesetveszélyes a sínpárokra való átkelés, amikor beáll a vonat. Ezenfelül mindkét oldalon esőbódót kellene

69 LANTOS 2011, 142. 4 évvel később 100 korona évi átalányt szavazott meg a képviselőtestület a községi hirdetőmények közlésére, vö. LANTOS 2012, 136.

70 Barabás Béla főszerkesztőségének kezdetére nincs adat. Azért kellett lemondania, mert kinevezték Arad vármegyei főispánnak. *Rákos és Cinkota környéke*, 1917. július 20., 1.

71 Ez a Magyarországi Szociáldemokrata Párt nyomdája volt, itt nyomták a *Népszavát* is. A józsefvárosi Conti (ma Tolnai Lajos) utca 4. alatt lehetett megtalálni. FREUND 1930.

72 BENEDEK 2002, 27.

73 *Nemzeti Sport*, 1911. szeptember 17., 20; *Pesti Hirlap*, 1911. szeptember 10., 16.

74 *Sport-Világ*, 1913. május 5., 7.

75 *Rákos Vidéke*, 1912. december 1., 7.

építeni. Hozzátette, a vasúti megállóhelyeket éjjel is ki lehetne világítani. Az állomásokon lakó vasúti öröknek nem kellene engedélyezni, hogy disznókat tartsanak az állomásnál lévő lakóhelyük mellett.⁷⁶ A helyi közéletben való aktív szerepvállalásával az országos politikába való belépését is előkészítette.

1913-ban a Tisza István vezette kormány hozzákezdett a választójog reformjához is. Az 1914. évi XV. törvény szabályozta a választókerületi beosztást, a korábbi túl népes kerületeket felosztották, újratervezték. Azt számolták ki, hogy a tervezett 1,8 millió választópolgár 425 kerületre elosztva átlagosan 4226 főt jelent. Ezért a gödöllői kerületen is változtatni kellett,⁷⁷ miután 11 925 lakójával a negyedik legnagyobb volt az országban.⁷⁸ Az 1914. március 31-én kihirdetett törvényben szerepelt, hogy Cinkota lett az egyik új Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyei választókerület székhelye.⁷⁹ Az ugyanekkor közzétett belügyminiszeri rendelet meghatározta, hogy mely települések tartoznak a cinkotai választókerülethez: Csömör, Cinkota, Kerepes, Kistarcsa, Nagytarcsa, Rákoscsaba, Rákoskeresztúr, Rákosliget és Rákosszentmihály.⁸⁰ Ezzel párhuzamosan a helyi politikai élet is megélné. A kerület pártjai megkezdték a felkészülést az 1915-ben esedékes országgyűlési választásokra.

A helyi függetlenségi pártkör (ekkor még Negyvennyolcas és Függetlenségi Párt Cinkotai Köre néven) 1898. január 30-án jött létre a település első politikai szervezeteként. Szándékaikat a következőképpen foglalták össze:

„[A] Kör célja önmívelődés, válogatott olvasmányok által; közérdekű, országos és községi ügyek megbeszélése és előmozdítása; a hazafiság érzésének fejlesztése; közhasznú felolvasások és nemes irányba szórakoztató mulatságok rendezése; a magyar alkotmány ismertetése a független államiság érdekében; az önkormányzati intézményekhez való ragaszkodásnak izmosítása; a község előljárósági, valamint vármegyei és országos képviselő választásoknak hazafias szellemben való befolyásolására.”⁸¹

76 BFL V. 704.a 5. kötet. 45.

77 Ezeknek a változtatásoknak az volt az alapvető célja, hogy arányosabbá tegyék a kerületi beosztást. A korábbi rendszerben legalább 30-40 olyan kerület volt, ahol csak pár száz szavazó élt, miközben voltak óriási kerületek.

78 1914. évi XV. tc. indoklása. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=91400015.TVI&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D47>

79 1914. évi XV. tc. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=91400015.TVI&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D47>

80 A m. kir. belügyminiszter 55.000/1914. B.M. számú körrendelete. Az országgyűlési képviselő-választókerületek részletes beosztásának közzététele. *Budapesti Közlöny*, 1914. március 31., 5–59.

81 LANTOS 2011, 75.

Lantos Antal szerint a kör volt az „egyetlen cinkotai szervezet, amelyik rendszeresen szervezett előadásokat és táncmulatságokat”.⁸² A település leghíresebb lakója, özv. Beniczky Gáborné szül. Batthyány Ilona grófnő – aki Batthyány Lajos, a 48-as mártír miniszterelnök lánya volt – támogatta a szervezetet, mely gyakran tanácskozott a cinkotai kastélyában.⁸³ Friedrich István Cinkotára költözése után nem sokkal bekapcsolódhatott a szervezet működésébe.

1914 elején elindult a felkészülés a következő választásokra. A kerület függetlenségi jelöltjének Friedrich Istvánt szánták.⁸⁴ A gyáros felkérése mellett egyrészt helyi ismertsége, másrészt közéleti aktivitása szólhatott, harmadrészt a pártkör hivatalos közlönyének kiadója is ő volt. Ezenkívül Barabás Béla segítségével a függetlenségi párt országos pártvezetésével is elkezdett kapcsolatot kiépíteni. A függetlenségi kör február 23-ra nagy népgyűlést tervezett, ahol a kör elnöke, Ádámffy V. Pál és Friedrich szólaltak fel. A program szerint Friedrich ismertette a választójogi törvényjavaslatot.⁸⁵

Egymás után tartották a választási gyűléseket a cinkotai kerület településein. Általában simán lezajlottak a rendezvények. Rákoskeresztúron azonban konfliktusba keveredtek a gödöllői járás szolgabíróságának képviselőjével. Szilágyi Gábor szolgabíró nemtetszését fejezte ki, hogy Friedrich korrupcióval vádolta a kormányt, és kritizálta annak választójogi szabályozását. Vitatkozni kezdett a szónokkal, majd behívatta a magával hozott rendőröket és csendőröket az ipartestületi székházba, ahol a gyűlést tartották, azok pedig „kituszkolták” a teremről az összegyűlteket.⁸⁶ Ez hosszabb távon nem zavarta meg Friedrichék korteshadjárát. A képviselőjelölt amerikai útjáig még tartottak több gyűlést is.

Friedrich Barabás Bélának köszönhetően vehetett részt Károlyi Mihály 1914. nyári amerikai körútján. A küldöttség szinte minden fontosabb magyar közösséget meglátogatott, nagygyűléseket tartottak és adományokat gyűjtöttek.⁸⁷ A trónörökös elleni merényletet követően hazaindultak, viszont Franciaországban több hónapra internálták őket.

82 Uo. 106.

83 A grófnő, aki gróf Batthyány Lajos miniszterelnök és gróf Zichy Antónia második gyermeke volt, a kezdetektől fogva támogatta a függetlenségi mozgalmat.

84 A cinkotai kerület függetlenségi pártjának szervezése. *Magyarország*, 1914. április 5., 2.

85 *Magyarország*, 1913. február 24., 4; LANTOS 2011, 158.

86 *Pesti Hírlap*, 1914. április 7., 4. A feloszlítás után a tömeg visszatért, hogy meghallgassa a szónokok rövid beszédét, de hamarosan fel kellett oszlaniuk, mivel hír érkezett arról, hogy nagy létszámú erősítést kapnak a csendőrök. A függetlenségi párthoz közel álló *Magyarország* így kommentálta a szolgabíró tevékenységét: „A kísérletező szolgabírócska a gyűlés szónokainak állandó zavarásával és párhuzamos szónoklatok tartásával pompás iskolát alapított, melynek bizonyára igen sok követője akad a jövőben, különösen akkor, ha még azt is megtudják, hogy a hatalmas szolgabíró úr csendőrökkel és rendőrökkel verette a gyűlést.” *Magyarország*, 1914. április 7., 5.

87 BARABÁS 1929, 187.

A külföldről való kalandos hazatérés után – Károlyi Mihállyal Spanyolországon keresztül hajóval jutottak haza – Friedrich katonai szolgálatra jelentkezett. A háború első időszakában a keleti frontra vezényelték. Itt egy időben Szurmay Sándor egyik parancsőrtszjtje volt.⁸⁸ Később előléptették tartalékos tüzérszázadossá, így vett részt Przemysl erődjének első ostromában a VII. számú Védelmi Kerület kerületi tüzérparancsnokaként. A harcokban kiemelkedő teljesítményt nyújthatott, mivel Katonai Érdemkeresztre terjesztették fel.⁸⁹ Egy idő után átvezényelték egy tüzérségi javítóosztaghoz.

Rendszeresen kapott eltávozást a frontról. Nem vesztette el a kapcsolatát Cinkotával. Több ügyben továbbra is szerepet vállalt a település életében. Egyik alkalommal, 1915. december 19-én Lacsny Árpáddal együtt létrehozták a Cinkota Vidéki Takarékpénztárt mint szövetkezetet, melynek elnökévé választották.⁹⁰

1916. január 4-ére írták ki a helyhatósági választásokat. Cinkotának ekkor már 40 fő képviselőtestülete volt.⁹¹ Friedrich továbbra is a testület tagja maradt (1918-ig), régi jogon.⁹² A választásokat követő héten az újságjában élesen támadta a szavazás lefolytatását, mivel úgy látta, hogy azt több eszközzel is manipulálták. Egyrészt „titkosan” tartották meg, mivel „alig tették közhírré”, majd gyakorlatilag csak a földműveseknek nyomtattak szavazólapot, „megfeledeztek az iparosságról és fumigálták [azaz semmibe vették] a vagyonos Mátyásföld tekintélyes lakosait”. A szavazók kb. 17%-a vett részt a választáson; Friedrich véleménye szerint nem lehet úgy tekinteni, hogy az alacsony részvételi arány oka a nagyszámú

88 *Rákos és Cinkota környéke*, 1917. január 10., 3. Friedrich az uzsoki hágóért folyó harcok idején a tábornok törzsénél teljesített szolgálatot, vö. SZURMAY 1940, 193.

89 A kitüntetés indoklása: „Csoportjának a tüzet kimagasló hidegvérrel és körültekintéssel vezette, és saját kezdeményezéséből az ütegeinek tüzet időben összpontosította, mellyel az ellenségnek jelentős károkat okozott. Egy közelében becsapódó gránát a földre vetette, ami által egy rövid időre eszméletét veszítette. Öntudatát visszanyerve fáradhatatlanul vezette tovább a tüzet.” KISS 2012, 526.

90 A takarékpénztár összetétele azt mutatja, hogy Friedrichnek erős befolyása volt a létrehozásában. A tagok közül dr. Sándor Oszkár ügyvéd Friedrich cégének volt a jogtanácsosa. Asbóth Miklós Friedrich sógora volt, Hoffmann Károly pedig hosszabb időn keresztül segítette közéleti tevékenységeiben, többek közt mint a *Nép* egyik szerkesztője, vagy később mint pártszervező. Egy időben még a mátyásföldi gépgyárat is vezette. LANTOS 2012, 140–141. Lantos megállapította, hogy a tisztikar háromnegyede mátyásföldi, többségében újmátyásföldiek. Feltételezése szerint a takarékpénztárt elsődlegesen Újmátyásföldnek hozták létre. Lantosnál tévesen szerepel a december 25-i alakulási dátum, mivel az újság szerint ez már 19-én megtörtént. *Cinkota és környéke*, 1915. december 24., 2.

91 LANTOS 2012, 187; *Cinkota és környéke*, 1916. január 10., 2. 10 képviselői helyre (5 lejárt és 5 sorsolás útján kiesett mandátum) írtak ki választást, amelyet két kerületben tartottak meg. Az elsőhöz az anyaközség, Mátyásföld és Újmátyásföld tartozott, itt 7 rendes és 3 pótagot választottak meg. A másodikhoz tartozó Ehmann-telep és Sashalom 3 rendes és 1 pótag mandátumára volt jogosult. Egy későbbi cikk alapján Friedrich 1916-ban virilistaként is bekerülhetett volna a testületbe. *Cinkota és környéke*, 1916. február 20., 2.

92 BFL V. 704.a 6. kötet. 163. Az új választás idején a korábban megválasztottak sorsot húztak, és akik „nyertek”, továbbra is a testület tagjai maradtak.

katonáskodó lett volna. Ezenfelül szerinte nem a megfelelő névjegyzéket (az 1914 második felében összeállítottat) használták, így az 5-6 éve ott adót fizető polgároktól elvették a szavazás lehetőségét. Friedrich a községi testület alakuló ülésén is kifejtette kritikáját, de azt nem vették figyelembe.⁹³ Képviselőként két fontosabb előterjesztése volt, mindkét esetben a háborús segély kibővítését vagy emelését támogatta. Az első alkalommal a helyettesítő aljegyző kérte maga számára segély megszavazását, mivel mint helyettes illet nem vehetett volna igénybe. Friedrich felszólalt Schultz János aljegyző kérvénye mellett, „jogosnak és méltánylandónak” tartotta a kérést.⁹⁴ Egy másik esetben támogatta Holamann Viktor rendőrőrmester kérvényét, amelyben javaslatot tett arra nézve, hogy a helyi rendőröknek és csendőröknek 60 korona/hó segélyt szavazzanak meg. Ezt a javaslatot a tárgyalása során kiegyesíttették még ugyanakkora mértékű lakhatási segéllyel.⁹⁵

A háború a hátszágban egyre inkább veszélyeztette a közéletbiztonságát. Az árak rohamos emelkedése miatt szabályozni kellett a legfontosabb élelmiszerek árát. Az élelmiszer-ellátás is állami ellenőrzés alá került. 1915 végén a cinkotai igénylők egy része „rossz lisztet kapott” búzaliszt helyett, amiről 1915 decemberében a község főjegyzője, Huszka Jenő számolt be. Ezt több képviselő, köztük Friedrich sem fogadta el. Azt kérte, hogy a jövőben kapjanak rendszeres tájékoztatást az ügyben. Ádámffy V. Pál kezdeményezte, hogy küldjenek ki egy bizottságot, mely felülvizsgálja az elszámolásokat.⁹⁶ A lisztügy nem rendeződött véglegesen, rendszeresen előkerült a következő években, többek közt az ellátási nehézségek fokozódása miatt. Pár hónappal később az újmátyásföldiek egyesülete (Újmátyásföldi Ház- és Telektulajdonosok Egyesülete) foglalkozott az ügygel. Általános volt az aggodás, hogy liszthiány lesz.⁹⁷ A szomszédos Rákosszentmihályon valóban liszt- és kenyérhiány lépett fel.⁹⁸ A Pest vármegyét vezető Ráday Gedeon által elnökkölt közigazgatási bizottság megvizsgálta a felmerült problémákat, és megállapította, hogy minden rendben van.⁹⁹ Cinkotán nem igazán javult a hangulat. Az október közepén tartott képviselőtestületi ülésén újra előkerült az ügy. Friedrich hangsúlyozta, hogy ő már 1914–15-ben figyelmeztette a főjegyzőt, ne foglalkozzon „ilyen ügyletekkel”. Barabás Bélával együtt követelte, hogy minél hamarabb vizsgálják ki a „liszt-ügyet”.¹⁰⁰ Az általa vezetett bizottság november végén felszólította az érintetteket,

93 *Cinkota és környéke*, 1916. január 10., 2.

94 BFL V. 704.a 6. kötet. 140.

95 BFL V. 704.a 7. kötet. 48–49.

96 *Rákos és Cinkota környéke*, 1915. december 24., 3.

97 *Rákos és Cinkota környéke*, 1916. szeptember 10., 1.

98 *Rákos és Cinkota környéke*, 1916. szeptember 20., 3.

99 *Rákos és Cinkota környéke*, 1916. szeptember 20., 3.

100 *Rákos és Cinkota környéke*, 1916. október 20., 2.

hogy jelenjenek meg előttük.¹⁰¹ Az élelmezési helyzet 1917 elején sem javult. Folytatódott a drágulás. Polgár Ferencné vezetésével egy női deputáció kereste fel az elöljáróságokat az élelmezés javítását kérve. A szűkölködő lakosság panaszait írásba foglalták, és Friedrichet kérték volna fel a küldöttség vezetésére. Ezt azonban nem tudta teljesíteni, mert megérkezett a behívója. Viszont megígérte, hogy felkeresi a kerület képviselőjét, Héderváry Lehelt, hogy járjon közben az érdekükben.¹⁰²

Friedrich szűkebb lakókörnyezetét, Újmatyásföldet sem kerülték el a háború okozta nehézségek. Az 1916. április 1-jén tartott értekezleten kevesen vettek részt, hiszen a férfiak jelentős része katonaként szolgált. Amiatt jöttek össze, hogy megakadályozzák „a szabálysze-
gő elemeket” abban, hogy a bekerítetlen telkekre hordják a szemetet.¹⁰³ Májusban Cinkota világhírű lett egy rövid időre. Ekkor találták meg ugyanis Kis Béla bádogos áldozatait.¹⁰⁴ A bűncselekmény felhívta a figyelmet a külvárosok közbiztonsági problémáira. Rövidesen több telepen éjszakai őrseget szerveztek. A képviselő-testület intézkedéseket tett annak érdekében, hogy megerősítse a rendőri jelenlétet Cinkotán és környékén. Érdekes volt, hogy a község mellett található fogolytábor és katonai tábor¹⁰⁵ nem csökkentette a lakók biztonságérzetét. Az augusztus 10-i képviselőtestületi ülésen értékelték a helyzetet, és megállapították, hogy a behívott katonák miatt jelentősen romlott a település közbiztonsága. Úgy döntöttek, hogy az itthon maradt férfilakosság este 10 és hajnali 3 között őrseget állít.¹⁰⁶ A Cinkotán is megjelenő galíciai, döntően zsidó származású menekültek már komolyabb ellenérzéseket szültek. Ez Friedrich újságjában is megjelent.¹⁰⁷ Az újmatyásföldiek egyesülete 1916. szeptember végén elhatározta, hogy elkezdik az utak rendbetételét, legalább salakkal feltöltik azokat.¹⁰⁸

Friedrich 1916. április 29-től újra az északkeleti fronton szolgált egy mozgó tüzérségi javítóosztag parancsnokaként.¹⁰⁹ Augusztus végén érkezett hír Friedrich István súlyos sebesüléséről. Ekkor már hetek óta nehéz körülmények között kellett dolgoznia. Az ekkor zajló Bruszilov-offenzíva csak tovább rontott a csapat helyzetén, amikor egy front közelében lévő ágyút kellett megjavítaniuk. Az ellenséges tüzérség heves tüzecsapást mért a területre.

101 *Rákos és Cinkota környéke*, 1916. november 20., 2.

102 *Rákos és Cinkota környéke*, 1917. február 10., 3.

103 *Cinkota és környéke*, 1916. április 1., 3.

104 *Cinkota és környéke*, 1916. május 20., 1; *Cinkota és környéke*, 1916. május 20., 2.

105 *Cinkota és környéke*, 1916. június 1., 2.

106 *Rákos és Cinkota környéke*, 1916. augusztus 10., 1.

107 *Rákos és Cinkota környéke*, 1916. szeptember 10., 3. Amikor egy évvel később megalakult a helyi keresztényszocialista csoport, az újság már elítélte a felekezeti gyűlöletkeltést és az antiszemitizmust. *Rákos és Cinkota környéke*, 1917. szeptember 20., 2.

108 *Rákos és Cinkota környéke*, 1916. október 1., 2.

109 *Cinkota és környéke*, 1916. május 1., 2.

Ekkor „a legsűrűbb srappeltűzben autójával keresett menekvést, de egy világító bomba fénye úgy elvakította, hogy a gépkocsit egy mocsárba vezette, és órákon át eszméletlenül feküdt a kocsi alatt. [...] Meghült, mellhártyagyulladását kapott és jelenleg Wygodában, a halicsi magánkorházban ápolják. Állapota javul.”¹¹⁰ Később Budapestre került, a XVI. helyőrségi kórházba, ahol mellhártyagyulladással és vérhassal ápolták.¹¹¹ Sebesülése után megkapta a bronz vitézségi érmet.¹¹² Felgyógyulás után újra bevonult katonai szolgálatra, de ekkor már nem került a frontra. 1917 márciusától a bécsi Arsenal hadiipari gyárban szolgált tovább, viszont még a háború vége előtt leszerelték.¹¹³

A háború nem csak a legalapvetőbb szükségletek területén okozott kormány problémákat. Friedrich lapja foglalkozott azzal, hogy a „községre szomorú hatása a háborús időknek, hogy a társadalmi élet a klubokban, kaszinókban megszűnt”. A Mátyásfüldi Kaszinó – melynek a későbbi miniszterelnök is tagja volt – szinte teljesen beszüntette a működését. Szórakozás nem volt, csak jótékony célú csendes estélyeket tartottak. A Mátyásfüldi Teniszkлуб is elcsendesült. Elhagyatottan álltak a Cinkota-Mátyásfüld Sport Klub újmátyásfüldi pályái. A lovas szakosztálya fel is oszlott. A Cinkotai Függetlenségi Kör termeiben betegeket ápoltak. Sem a Cinkotai Polgári Kör, sem az Ehmanntelepi Egyenlőségi Kör, sem az Újmátyásfüldi Egyesület nem tartott mulatságokat és összejöveleteket, már csak a háborús nehézségek könnyítésében próbáltak segíteni. A cikket a szerző azzal zárta, hogy a szomszédos településeken éppen ellenkező helyzet van, Rákoskeresztúron, Rákosligeten és Rákosszentmihályon zajlik az élet, a sportklubok is egymás után szervezik az újabb és újabb összejöveleteket.¹¹⁴ Cinkotán is megpróbálták 1917 elejétől kezdve újraindítani a társadalmi életet. Batthyány Ilona grófnő támogatásával a cinkotai függetlenségi pártkörben jótékonyági műsort szerveztek. Friedrich István 5 koronával fizetett felül.¹¹⁵ 1918. szeptember elején újakezdte működését a Cinkota-Mátyásfüldi Sport Klub, melyet Friedrich alapított.¹¹⁶

1917. január 14-én Friedrich Istvánt az Anna- és Árpádtalepi¹¹⁷ Asztaltársaság díszelnökévé választották meg. Azzal köszönte meg a kitüntető bizalmat, hogy „biztosította az egybegyűlt polgárságot, számíthatnak, mint a múltban úgy a jövőben érdeklődésére és segítségére”. Hozzátette, hogy „az asztaltársaságnak mindent el kell követnie, hogy a telepek összes

110 *Rákos és Cinkota környéke*, 1916. augusztus 20., 2.

111 *Rákos és Cinkota környéke*, 1916. szeptember 1., 3.

112 *Honvédségi Közlöny*, 1916. június 3., 1467.

113 A lap felelős szerkesztője és kiadója. *Rákos és Cinkota környéke*, 1917. március 10., 2.

114 *Rákos és Cinkota környéke*, 1916. október 1., 2.

115 Özv. Beniczkyne Batthyány Ilona 100 koronával fizetett felül. *Rákos és Cinkota környéke*, 1917. január 20., 3.

116 *Nép*, 1918. szeptember 1., 4. Ettől kezdve Mátyásfüldi Sport Klub néven folytatta tevékenységét.

117 Ezek is Cinkota telepei voltak, melyek az anyaközségtől északra helyezkedtek el.

lakosait tekintet nélkül a társadalmi állásukra és foglalkozásukra, tagjaik közé toborozza”¹¹⁸ Pár hónappal később átalakultak, és április 15-én emellett döntöttek, hogy a továbbiakban Anna- és Árpádtelepiek Polgári Köre legyen a társaság neve. Hosszabb távon azt szeretnék volna elérni, hogy önálló kisközséggé váljanak.¹¹⁹

A háború negyedik évének kezdetét Friedrich otthon tölthette családja körében, de arra is kihasználta az alkalmat, hogy Mátyásföld érdekében fellépjen a cinkotai közgyűlésben. A testület a kéményseprők működését és díjazását tárgyalta. A telepek – leginkább az újmátyásföldiek (Modrovich Elek és Friedrich) – kifogásolták, hogy náluk drágábban seprik a kéményeket. Huszka Gyula főjegyző azzal védekezett, hogy a települést még a következő évben is köti a szerződés. Friedrich erre úgy válaszolt, hogy amikor lejár a szerződés, akkor azt úgy kell újrakötni, hogy már a telepekre is vonatkozzon.¹²⁰

Újra közelebb került az országos politikához. 1917 júniusában Friedrich István volt az egyik szervezője a Cinkotán tartott függetlenségi nagygyűlésnek. A helyi 48-asok szerettek volna kiállni a választójogi reformért, miután Pestmegye közgyűlése 194:34 arányban elutasította a jogkiterjesztést.¹²¹ A környező települések lakói mellett meghívták a párt vezetőit is. Károlyi Mihály is elfogadta az invitálást. A június 29-én délelőtt megtartott gyűlésen elfogadták a Friedrich által beterjesztett határozati javaslatot, melyben kiálltak a választójog széles körű kiterjesztése és az „annexió mentes, minden népet kielégítő béke mellett”.¹²² Friedrichnek a gyűlés sikeres lebonyolítása után vissza kellett térnie a bécsi Arsenalba, mivel lejárt a betegszabadsága.¹²³ A reményteli gyűlés után egy héttel egy nem túl optimista cikk jelent meg Friedrich újságjában. Ebben arra panaszkodott a szerző, hogy az Esterházy Móric vezette kormány ugyanúgy kezeli a személyi kérdéseket, mint a régi kormányok. A „sógorkomaság” elvén felépülő kabinetet átjárta a határozatlanság.¹²⁴ Pessimista hangulata csak fokozódott. Augusztus 20-i vezércikkében már arról írt hosszabban, hogy a korábbi reményteljes neki-buzdulás már teljesen elveszett, és a kulisszák mögött folyik az egyezkedés.¹²⁵

1917. szeptember 2-án összeült a Kísszentmihályi¹²⁶ Polgári Kör, amely az élelmezési problémák kezelésére egy bizottságot küldött Hadik Jánoshoz a lisztellátás javítása érdekében. A küldöttség vezetésére Friedrichet kérték fel. Hadik tájékoztatta őket, hogy senkivel

118 *Rákos és Cinkota környéke*, 1917. január 20., 2.

119 *Rákos és Cinkota környéke*, 1917. április 20., 2.

120 *Rákos és Cinkota környéke*, 1917. február 1., 2.

121 *Rákos és Cinkota környéke*, 1917. június 20., 1.

122 *Magyarország*, 1917. június 30., 2. Lásd még *Népszava*, 1917. június 30., 5; *Világ*, 1917. június 30., 4; *Az Újság*, 1917. június 30., 5; *Rákos és Cinkota környéke*, 1917. július 10., 1–2.

123 *Rákos és Cinkota környéke*, 1917. július 10., 3.

124 *Rákos és Cinkota környéke*, 1917. július 10., 2.

125 *Rákos és Cinkota környéke*, 1917. augusztus 20., 1.

126 Kísszentmihály Újmátyásföldtől északra helyezkedett el, Rákosszentmihály és Annatelep között.

8. kép. Friedrich István mint Magyarország miniszterelnöke, Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár, ltsz. 3745/1957 fk

nem tehet kivételt. Majd felkeresték az Olaj- és a Zsírközpontot. Ott is hasonló válaszokat kaptak.¹²⁷ Október elején az Ehmann-telepi asszonyok az ellátási nehézségeik miatt elégedetlenségükben Friedrichhez fordultak, hogy képviselje az ügyüket. Hadik Jánoshoz memorandumot juttattak el, majd a községi képviselő javaslatára Décsy Józsefet, a gödöllői főszolgabíró keresték fel. Neki elmondták, hogy a helyi élelmezési bizottság nem hallgatta meg őket, „rossz néven vették, hogy örökösen panaszkodó és rendetlenkedő asszony-népség” zavarja őket. A főszolgabíró meghallgatta sérelmeiket, leváltotta a bizottságot.¹²⁸

Friedrich egy politikai mozgalom szervezésére is kísérletet tett. 1917. szeptember végén a szintén cinkotai illetőségű Csizmadia Sándor szociáldemokrata politikussal és költővel együtt létrehozta a Néptársaság nevű mozgalomát. A következő hónapokban elkezdtek a szervezet kiépítését és programjának megalkotását. Teljes politikai jogegyenlőséget követeltek férfiak és nők között, úgy gondolták, a „termelési

eszközök (pl. föld, gyár) azok kezébe kellene, hogy kerüljenek, akik a termelést végzik”. Leginkább a környező településeken próbáltak tagokat toborozni.¹²⁹ Nem találtak komoly támogatottságra. A Néptársaság 1918 januárjában beszüntette tevékenységét.

Április elején megtartotta közgyűlését az Újmányásföldi Ház- és Telektulajdonosok Egyesülete. Miután az elnök megtartotta beszámolóját, Friedrich István hosszabb kritikát

127 *Rákos és Cinkota környéke*, 1917. szeptember 10., 2.

128 *Nép*, 1917. október 14., 3.

129 *Nép*, 1917. október 7., 1.

intézett az elnökséghez, annak kapcsán, hogy négy év óta nem tartottak közgyűlést, és az alapszabályok betartásával sem foglalkoztak. Mások szintén bíralták a vezetést. Ennek ellenére az egyesület elnöksége egyhangúlag megkapta a felmentvényt. Kesnya Géza elnököt újraválasztották, Friedrich választmányi tag maradt.¹³⁰ Április 23-án újra összeültek. Tárgyaltak a Phoebus, a vízmű és a rendfenntartás kérdéséről. Építkezési szabályrendeletet fogadtak el. Határozatot hoztak az utak karbantartásáról.¹³¹ Ezt követően rendszeresebben üléseztek, ezzel erősítették a telep kohézióját. Pár hónappal később már a járdára gyűjtöttek pénzt.¹³² 1918 augusztusában Kopeczky József gépészmérnököt bízták meg, hogy vizsgálja meg a Phoebus és Cinkota kapcsolatát, aki megállapította, hogy a cég állításai nem állják meg a helyüket (például hogy 8 fagymentes hónap kellett volna a hálózat kiépítéséhez), és azt javasolta, hogy a községnek határozottabban kellene fellépnie az esetleges kártalanítás érdekében.¹³³

1918. szeptember 1-jén több év után újra megtartotta közgyűlését a Cinkota-Mátyásföldi Sportklub. Friedrich lemondott az elnöki tisztségéről. Beszédében kitért arra, hogy „a lelkemben megvan már a hajlandóság, hogy a háború utáni időre előkészüljenek, ezért a szép múltú klub újból akcióba lép és nemcsak sportpálya építését tervezi, hanem kaszinó jellegű klubházat is szándékozik létesíteni”. A klub elnöke Zerkovitz Emil, alelnöke dr. Sándor Oszkár (Friedrich ügyvédje) lett.¹³⁴

Friedrich 1918 októberétől egyre inkább eltávolodott a település életétől. A háború véget ért. Viszont az Osztrák–Magyar Monarchia szétesése és az őszirozás forradalom új helyzetet teremtett Friedrich István életében: a Károlyi-kormány hadügyi államtitkára lett. Egyre komolyabb szerepet játszott a függetlenségi párton belüli politikai küzdelmekben. 1919 januárjára teljesen szembekerült egykori pártvezérével, Károlyi Mihállyal. Aktívan részt vett az alakuló ellenforradalmi mozgalomban és Lovászy Márton pártjának szervezésében.

A cégének ügyeivel azért még megpróbált foglalkozni. Újabb gyártelepbővítési engedélykérelmet adott be 1919. február 20-án.¹³⁵ Március 1-jén fogalmazott válaszelevelében a gödöllői főszolgabíró kérte, hogy csatolja a műszaki leírást az újonnan létesítendő helyiségekről és gépekről. Ezenkívül megkérdezte, hogy kívánja-e a kerületi iparfelügyelő megjelenését a

130 *Nép*, 1918. április 15., 2.

131 *Nép*, 1918. május 1., 3.

132 Friedrich újságja úgy jellemezte a növekvő tenni akarást, hogy egy „új éra van kialakulóban”. *Nép*, 1918. július 15., 3.

133 *Nép*, 1918. augusztus 15., 4.

134 LANTOS 2012, 164.

135 MNL PML IV. 427.b. 2012/1919. Friedrich István 1919. február 20-i levele.

telepengedély tárgyalásához.¹³⁶ Március 28-án az illetékes szerv konstataálta, hogy a többszöri felszólítás dacára nem érkezett semmifajta válasz.¹³⁷

A Tanácsköztársaság hatalomra kerülése után Friedrich illegalitásba húzódott. Pár héttel később le is tartóztatták. A fogságból kiszabadult. 1919. augusztus 7-től november 24-ig Magyarország miniszterelnöke lett. Ezt követően március 15-ig a hadügyminiszteri tárcát vezette. Ebben az időszakban Friedrich már Budapesten lakott, miniszterelnökként a Sándor-palotában, majd 1920 tavaszától az Attila körúton bérelt lakást. Már csak a vállalkozása kötötte Cinkotához.

Még 1918. október 6-án Friedrich István Újmátyásföldön létrehozta a Corvin Vasöntő részvénytársaságot.¹³⁸ A cég tulajdonába került az újmátyásföldi vízhálózat is. Ez két csőkutató és két magas tárolót jelentett, és majdnem 10 km-es csőhálózatot.¹³⁹ A cég 1920-ban magába olvasztotta „Friedrich István mátyásföldi gépgyárát”,¹⁴⁰ és ezzel létrejött a Corvin Vasöntő és Gépgyár Részvénytársaság.¹⁴¹ Az alaptőkét 6 900 000 koronában határozták meg (690 darab 10 ezer koronás részvény formájában bocsátották ki). Az igazgatóság tagja volt Friedrich mellett Asbóth Emil (Friedrich apósa), Hegedűs Izsó, dr. Pfeffer Károly, dr. Stranzky Zsigmond, Stasser Ernő, Magyar M. György, Kertész Arthur, Kertész Gyula, Kertész Vilmos, Rémi Fülöp és Vágó József.¹⁴² 1920 őszén komoly gyár bővítést hajtottak végre a mátyásföldi telepen. Az építkezésre a *Pesti Napló* információi szerint Friedrich nem kért engedélyt. Állítólag mozgalom is indult a gyár működése ellen.¹⁴³ A céget 1923 nyarán megvette a Magyar Mezőgazdasági Hitelintézet.

Friedrich mátyásföldi gépgyárának budapesti lerakata, mely a Vilmos császár út 55. alatt volt megtalálható, nem került be a Corvin Vasöntőbe. 1921 januárjában a Mátyásföldi Gépgyár és Műszaki Részvénytársaság önálló céggé alakult. Pár évvel később Friedrich ezt a vállalkozását is eladta.

136 MNL PML IV. 427.b. 2012/1919. Gödöllői járás főszolgabírójának levele, 1919. március 1.

137 MNL PML IV. 427.b. 2012/1919. 1919. március 28-i feljegyzés.

138 BFL VII.2e. 15351. Corvin Vasöntő és Gépgyár Rt.

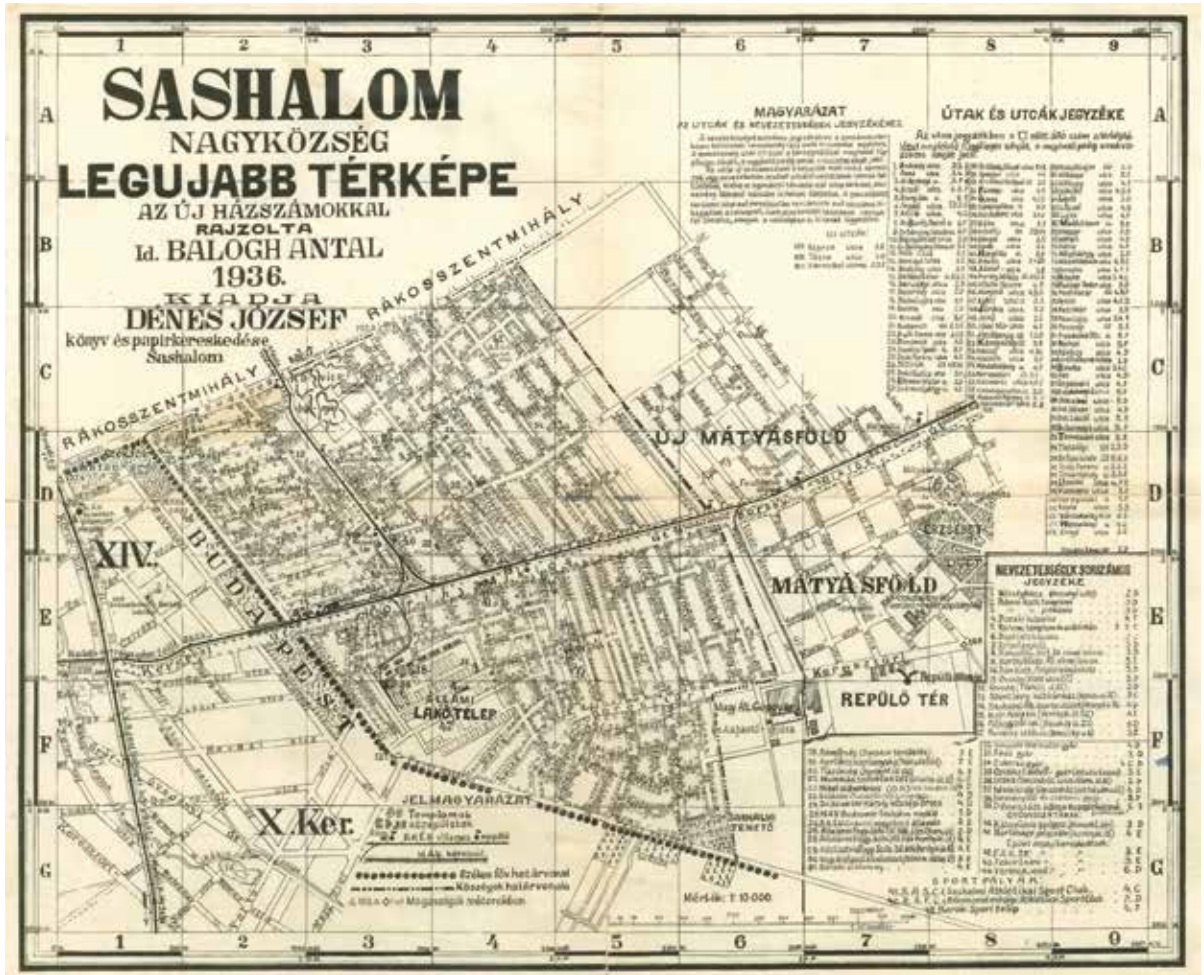
139 VOJCSIK 1939, 515; BULKAI–DÓKA–FILOTÁS 2006, 66.

140 Az egybeolvadásra valamikor 1920. október végén, november elején kerülhetett sor. A cikk arról is tudósít, hogy az üzem megnagyobbítása céljából alaptőke-emelést szándékoznak végrehajtani. *Nemzeti Újság*, 1920. november 7., 8. 1920. november 10-én azt a hirdetményt tették közzé, hogy akinek Friedrich István mátyásföldi gépgyárával szemben van követelése, azt november 15-ig jelentse be, mivel a „cég aktív követelései, valamint tartozásai nem mentek át a vevőre”. *Budapesti Közlöny*, 1920. november 10., 36.

141 *Dunántúl*, 1920. november 13., 3.

142 DR. GALÁNTAI NAGY 1920, 574.

143 *Pesti Napló*, 1920. október 26., 5.

9. kép. Sashalom község legújabb térképe, Budapest Főváros Levéltára, A volt peremtelepülések térképei, Sashalom térképei, BFL XV.16.f.287/6

Friedrich utolsó cinkotai szereplése

Az 1920. január 25–26-i nemzetgyűlési választásokon Friedrich több helyen szerzett mandátumot, ezek egyikét a cinkotai kerületben mint a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának jelöltje. Mivel erről lemondott, és a belvárosi, Wekerle Sándorral szemben megszerzettet tartotta meg, a körzetben pótválasztást írtak ki. Friedrich Wein Dezsőt, a KNEP pártigazgatóját támogatta. Wein az első fordulóban győzött, de csak relatív többséget szerzett, ezért

második fordulót kellett tartani.¹⁴⁴ Friedrich személyesen nem vett részt Wein kampányában, röplapokkal és plakátokkal buzdított a rá való szavazásra. Többekben (például a környékbéli lap, a *Rákos vidéke* olvasóiban) ellenérzéseket szült, hogy „csak úgy küldenek neki jelöltet” a pártközpontból.¹⁴⁵ Az elégedetlenség odáig fajult, hogy a helyi párt gyakorlatilag kettévált. Ezt Wein később megpróbálta feloldani.¹⁴⁶ Friedrich a választásokat egy héttel megelőzően nyílt levelet adott ki, melyben azt írta: „ismétlen arra kérem a keresztény és nemzeti ügy minden igaz hívét, hogy szavazatával támogassa meghitt barátomat, Dr. Wein Dezsőt”.¹⁴⁷ Talán Friedrich támogatása is segítette, hogy Wein ezt a fordulót, ha nem is a szükséges mértékben, de megnyerte. 1920. március 25–26-án 4357 szavazatot kapott, a második helyezett, id. Milcsevics János 4118-at. Mivel Wein nem kapta meg a voksok 50%-át, újabb fordulót kellett tartani. Erre április 8–9-én került sor. Végül Milcsevics vitte a mandátumot 8850 szavazattal. Az utolsó szavazáskor érvényesíteni tudta, hogy szolgabíróként helyben jobban beágyazott jelöltnek számított.

Friedrich 1920-ban már nem költözött vissza Cinkotára. Rövidesen megvásárolta a Svábhegyen a Mátyás király utca 32. alatti Gergelyi-villát, és odaköltözött családjával. Majdnem 15 éven keresztül játszott fontos szerepet a település életében, de ezt követően teljesen elvesztette kapcsolatát Cinkotával. A község telepei közül Sashalom az önállósodás útjára lépett a harmincas években, de nem sokáig élvezhette azt. 1951-ben Budapest közigazgatási határának kiterjesztésével Rákosmente jelentős része beolvadt a fővárosba, és így jött létre a XVI. kerület.

Bibliográfia

BARABÁS Béla 1929. *Emlékirataim*. Arad.

BENEDEK Ágnes (szerk.) 2002. „Az újságíró lelke van ezekben az ólombetűkben...”. *Sajtótörténet. Rákosszentmihály, Mátyásföld, Cinkota, Sashalom. 1898–1945*. Budapest.

BERTÓK László – BULKAI Pál – FEJÉR László – KOLTAY József (szerk.) 2006. *Az ivóvíz honfoglalása. A közműves ivóvízellátás fejlődése Magyarországon a római kortól napjainkig*. Budapest.

FARKAS József (szerk.) 2013. *Gödöllő története II. 1867–1945 2*. Gödöllő.

144 *Rákos Vidéke*, 1920. február 29., 4.

145 *Rákos Vidéke*, 1920. február 22., 5.

146 *Rákos Vidéke*, 1920. március 21., 5.

147 Országos Széchényi Könyvtár, Plakát- és Kisnyomtatványtár. Kny.C.1918-20/123. A dátum és a szöveg valószínűbbé teszi, hogy ez lehetett a később kiadott kampányanyag. Ezenkívül meg kell említeni, hogy Friedrich a nyomtatványon a betegségére hivatkozott, mint amely miatt nem tudott tevékenyebben részt venni a kampányban.

Friedrich István miniszterelnök szerepe Cinkota történetében

- FIAR Sándor – IZSÁK Éva 1996. A természeti és társadalmi környezet változása Budapest négy minitaterületén a XVIII. századtól napjainkig. *Földrajzi Közlemények* 44/2–3, 151–166.
- FREUND Jenő 1930. *A Világosság könyvnyomda Rt huszonöt éve*. <http://mek-oszk.uz.ua/15200/15230/html/>
- DR. GALÁNTAI NAGY Sándor (szerk.) 1910. *Mihók-féle Magyar Compass*. 1910/11. XXXVIII-ik évfolyam. II. rész: Szövetkezetek, biztosító-, ipar- és közlekedési vállalatok, állam és városok pénzügyei. Budapest.
- DR. GALÁNTAI NAGY Sándor (szerk.) 1920. *Nagy Magyar Compass*. 1920/21. XLVIII. évfolyam. Az 1922-ik évre. Pénzügyi és kereskedelmi évkönyv. Biztosító-, ipar- és közlekedési vállalatok, állam és városok pénzügyei. Budapest.
- KÁDÁR Lehel 1920. Az augusztusi puccs. *Magyar Szemle* 20/2, 1–18.
- KISS Balázs 2012. Békebeli futball a háborús Magyarországon (1914–1918). *Hadtörténelmi Közlemények* 125/2, 511–530.
- LANTOS Antal 2009. *Cinkota története I. Mohácstól 1860-ig*. Budapest.
- LANTOS Antal 2011. *Cinkota története II. 1860-tól 1920-ig*. Budapest.
- LANTOS Antal 2012. *Mátyásföld története*. Budapest.
- NÁDAS Sándor 1928. *Ki volt, mi volt, 99 életrajz. Magyar selfmademanek*. Budapest.
- SZURMAY Sándor 1940. *A magyar katona a Kárpátokban. Élmények és tapasztalatok a világháborúból*. Budapest.
- VICZIÁN Zsófia 2018. De hol voltak a király vadaskertjei? – Mátyás és Budapest, II. rész. http://pestbuda.hu/cikk/20180906_a_kiraly_vadaskertjei_matyas_es_budapest_ii_resz
- VIDOR Gyula (szerk.) 1921. *Nemzetgyűlési Almanach 1920–1922. A Nemzetgyűlés tagjainak életrajzi adatai*. Budapest.
- VOJCSIK Lipót 1939. Budapest környékének ivóvízellátása. *Vízügyi Közlemények* 21/3–4, 511–522.